

DOI: 10.52335/dvqigjyfff21

Nauki ekonomiczne i wyzwania współczesności. Fundamentalne problemy w teorii i praktyce, pod redakcją Bogusława Fiedora, Mariana Goryni i Elżbiety Mączyńskiej, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2020

Książka *Nauki ekonomiczne i wyzwania współczesności. Fundamentalne problemy w teorii i praktyce* pod redakcją Bogusława Fiedora, Mariana Goryni i Elżbiety Mączyńskiej, jest efektem Kongresu Ekonomistów Polskich, który odbył się pod egidą Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego 28–29 listopada 2019 roku.

Przedstawia ona szereg kwestii związanych z teorią ekonomii, będących pokłosiem dyskusji i wystąpień w trakcie kongresu, dotyczących bardzo szerokiego spektrum problemów związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw i gospodarek.

Temat książki i jej poszczególne części są bardzo interesujące i odzwierciedlają skalę zainteresowania autorów poszczególnymi zagadnieniami ekonomicznymi, a czasem interdyscyplinarnymi w obecnych warunkach gospodarczych Polski i świata. Problemy w niej poruszane są bardzo aktualne, ale niejednokrotnie polemiczne. Warto do niej zajrzeć nie tylko ze względu na walory poznawcze, lecz także z powodu możliwości oceny i sformułowania ewentualnych wniosków dotyczących różnorodnych obszarów szeroko rozumianych nauk ekonomicznych.

W części I autorzy przedstawiają filozoficzne fundamenty nauk ekonomicznych. Część II jest swego rodzaju przeglądem modeli ekonomii i kapitalizmu. Zaś w części III opisano główne aspekty ekonomiczne, społeczne i prawne polskiej transformacji. Wszystkie części się uzupełniają i stanowią jedno spójne opracowanie, które jednoznacznie odzwierciedla tytuł. Powyższe zagadnienia są punktem odniesienia dla potencjalnego czytelnika, stanowią również ciekawe wątki możliwe do wykorzystania w pracach naukowych czy dydaktycznych.

Zaprezentowana struktura książki jest z punktu widzenia poznawczego bardzo korzystna, gdyż pozwala znaleźć w niej wiele wątków i informacji, które same w sobie są ciekawe, ale i mogą stanowić punkt wyjścia do szerszych ocen ekonomicznych wielu nurtów. Poszczególni autorzy prezentują szereg wielowątkowych kwestii, co pozwala czytelnikowi znajdować różne związki przyczynowo-skutkowe, a także próby ich wyjaśnienia. Autorzy umiejętnie prowadzą czytelnika po prezentowanych zagadnieniach i często wykraczającą poza nauki ekonomiczne, celem wskazania powiązań nauk ekonomicznych z innymi dyscyplinami, na przykład z prawem, socjologią czy politologią.

Monografia, obejmująca tak wiele zagadnień związanych z teorią ekonomii, może stanowić ważne źródło dyskusji na temat roli i miejsca nauk ekonomicznych we współczesnym świecie; może być również uzupełnieniem dydaktyki akademickiej, bo w wielu miejscach spełnia wymogi podręcznika akademickiego.

Część I – obejmująca filozoficzne fundamenty nauk ekonomicznych – rozpoczyna się od tekstu Bogusława Fiedora i Mariana Goryni opisującego zestaw zagadnień związanych z wyjaśnieniem istoty współczesnych nauk ekonomicznych, a także z ich słabymi i silnymi stronami. Autorzy dzielą opracowanie na trzy części: pierwszą stanowią odpowiedzi na pytanie, czym są nauki ekonomiczne, drugą syntetyczna ocena silnych, oraz w części trzeciej – słabych stron nauk ekonomicznych. Przedstawiają nauki ekonomiczne jako dyscyplinę zajmującą się „efektywnością we wszelkich odmianach działalności człowieka”. Jest to

sformułowanie bliskie piszącemu te słowa, bo bardzo często ekonomię próbuje się na siłę przypisać do nauk ścisłych, które w swym mechanistycznym podejściu odsuwają ekonomię od jej istoty. Autorzy wskazują wiele aspektów, które wzmacniają podejście społeczne i pokazują jego ewolucyjność oraz wieloparadygmatowość. W kolejnej części opracowania zestawiają szereg silnych i słabych stron nauk ekonomicznych, z czym nie sposób się nie zgodzić. Są to wątki, które nie tylko mogą być poznawcze; mogą też stanowić inspirację do poszerzania nauk ekonomicznych jako dyscypliny współlistniejącej z wieloma innymi, na przykład z psychologią czy socjologią. Nawiązaniem do tego jest podsumowanie tekstu, które wskazuje na „potrzeby poszukiwania rozwiązań, które są optymalne czy efektywne, ale również społecznie oczekiwane, pożądane czy akceptowane”.

Do podobnych kwestii nawiązuje w rozdziale II Grzegorz Kołodko, wskazując ekonomię jako naukę, „która tworzy wartość dodaną w sferze wiedzy o gospodarowaniu”. Pisząc o tożsamości ekonomii autor wyraźnie zaznacza, że badania ekonomiczne powinny zdecydowanie wykraczać poza rynek i przebiegać w triadzie: gospodarka – społeczeństwo – państwo. Duży nacisk Kołodko kładzie na rygorystyczny terminologiczny, co jest szczególnie wartościowe, bo niejednokrotnie próby dyskusji ekonomicznych zmierzają na manowce, ze względu na niejednoznaczność przedmiotu dyskusji. Współcześnie wiele słów zmienia swoje znaczenie i przynajmniej w badaniach naukowych powinniśmy dbać o pewien „purystyczny” terminologiczny. Grzegorz Kołodko pisze również o swoistej wartości ekonomii jako nauki ubogacającej, intelektualnie rozwijającej i wiążącej się z innymi dyscyplinami: socjologią, psychologią, antropologią czy filozofią. Jak twierdzi, za bardzo ekonomia odbiegła od filozofii, co jest znakomitym podsumowaniem istoty dyscypliny, którą się zajmujemy. Umiejętność liczenia jest dużo prostsza niż rozumienie człowieka. Coraz częściej należy traktować ekonomię jako naukę heterodoksyjną.

Rozdział trzeci – *Ekonomia i społeczne imaginarium* – to znakomity tekst Jerzego Hausnera dotyczący zakresu wykorzystania i roli nauk społecznych. Autor, opisując zestaw zagadnień związanych z ekonomią i społecznym imaginarium, twierdzi że „makroekonomiczne ramy rozmywają się, przestają działać, przestają wypełniać swoje funkcje”. Wskazuje też na konieczność otwartej dyskusji na temat makroekonomicznych ram gospodarowania, jak również szerszego spojrzenia na przedsiębiorstwo i przedsiębiorczość. Dyskurs dotyczący społecznego imaginarium jest bardzo istotny w warunkach szybko zmieniającego się otoczenia oraz roli jednostek w procesach gospodarczych. Niewątpliwie tekst zmusza do prze-myślenia roli efektywności oraz do innego spojrzenia na wynikające z niej relacje społeczne.

W kolejnej części Łukasz Hardt przedstawia tekst *Utylitaryzm, deontologia i etyka cnót: zbieżne czy przeciwstawne fundamenty etyczne ekonomii?* – opisujący zagadnienia związane z utylitaryzmem, deontologią i etyką cnót. Autor w bardzo ciekawy naukowo sposób zaprezentował szczególnie rolę etyki w teorii ekonomii. „Tak samo jak ekonomia jest nauką moralną, tak samo działanie rynku nie rozgrywa się w pustce aksjologicznej”, tym samym uczestnicy procesów gospodarczych to nie ilościowe relacje funkcyjne, ale realni ludzie, którzy wykorzystują swoje głębokie pokłady emocji do podejmowania decyzji gospodarczych. Tekst dowodzi jak ważne jest zrozumienie istoty działania człowieka i jego konsekwencji.

Cześć następna to tekst Jerzego Wilkina o znaczeniu uniwersytetów w epoce postprawdy. Autor wyjaśnia rolę uniwersytetów w społeczeństwie, ich funkcjonowanie jako specyficznej organizacji czy instytucji, ale przede wszystkim jako depozytariusza wartości. „Uniwersytet jest instytucją wielofunkcyjną, a funkcje, które realizuje mają fundamentalne, żywotne znaczenie dla trwałości i rozwoju społeczeństw”, dlatego tak ważne jest zabezpieczenie wolności nauczania oraz autonomiczności uczelni. W warunkach współczesnych, w dobie alienacji informacji, gdzie wiedza staje się często zwykłym, internetowym hasłem szczególną rolę muszą odegrać uniwersytety. Powinny one tworzyć odpowiedni schemat nauczania, wy-

znaczać kierunki badań i wciąż przesuwając granice poznania. Aby móc spełniać te zadania, uczelnie potrzebują odpowiednich warunków finansowych i instytucjonalnych.

Funkcjonowanie szkolnictwa wyższego od lat związane jest z dyskusją dotyczącą modelu finansowania i ich formuły instytucjonalnej. Zmiany idą głównie w kierunku szerszych i bardziej ścisłych związków prowadzonej przez uczelnie działalności z procesami gospodarczymi. Zmienia się sposób oceny działalności naukowej jednostek, tworząc nową formułę funkcjonowania poszczególnych dyscyplin. Szczególnie widoczne jest to w naukach społecznych, w tym ekonomicznych. W dłuższej perspektywie obecna reguła finansowania i działalności uczelni może zmienić nie tylko sposób prowadzenia badań ekonomicznych, ale także ich cel i instrumentarium.

Część druga książki – *Ekonomia i modele kapitalizmu* – zawiera kilka przykładów ewolucji systemów gospodarczych w kontekście warunków gospodarki kapitalistycznej. Jest to dobre uzupełnienie i kontynuacja części pierwszej.

Jerzy Osiatyński przedstawia rolę dokonań Michała Kaleckiego w zakresie teorii wzrostu gospodarczego. Autor skupia się na kilku kwestiach: zatrudnieniu, dynamice rozwoju i postępie technicznym. Szczególnie ta ostatnia kategoria jest interesująco przedstawiona, tym bardziej że wielu ekonomistów zapomina o bardzo znaczącym wkładzie Kaleckiego w teorię wzrostu opartej na postępie technicznym. Przeniesienie myśli Kaleckiego na grunt współczesności pokazuje aktualność jego dokonań, co więcej, stanowi pole do dalszego kontynuowania i rozwoju tej teorii. W konkluzji autor pisze: „wszystkie zmiany – w strukturze podziału dochodów i ich rozwarstwieniu, wzrostu oszczędności gospodarstw domowych, przemiana przedsiębiorców – innowatorów w graczy spekulujących na rynkach finansowych, czy dominacja sektora finansowego [...] – prowadzą z jednej strony do osłabiania dynamiki gospodarczej i nasilania się tendencji stagnacyjnych, mogących prowadzić do chronicznej depresji”. Jest to konsekwencja przyjęcia paradygmatu ograniczonej interwencji, celów inflacyjnych czy marginalizacji sektora realnego gospodarki. Zatem propozycje Kaleckiego wciąż mogą być wykorzystywane w kreowaniu nowej formuły polityki gospodarczej.

Ryszard Rapacki i Adam Czerniak prezentują z kolei temat kapitalizmu patchworkowego, jako formuły ładu instytucjonalnego. Jest to ciekawy wątek z racji wciąż ewoluującej struktury instytucjonalnej gospodarki, które to zjawisko w zasadniczy sposób wpływa na formę i efektywność działania gospodarki.

Elżbieta Mączyńska i Piotr Pysz opisują szereg zagadnień związanych ze społeczną gospodarką rynkową (SGR). Wychodzą od uwarunkowań historycznych, poprzez koncepcję ładu społecznej gospodarki rynkowej, po antropologiczno-socjologiczne i aksjologiczne podstawy ładu. Autorzy bardzo silnie wskazują na rolę SGR w formułowaniu odpowiedzialności ludzi za ich decyzje. Bardzo to ważne w czasach, gdy znaczna część społeczeństwa zapomina o konsekwencjach swoich decyzji i tworzy oczekiwania na konieczne wsparcie państwa jako instytucji. Autorzy w konkluzji potwierdzają, że potencjał koncepcyjnej kreatywności w teorii SGR, jak również jej ogromną rolę w tworzeniu współczesnych struktur społecznych.

Autorzy zwracają uwagę, że zarówno w gospodarce liberalnej, jak i w jej negacji nie udało się połączyć efektywności gospodarowania z realizacją celu sprawiedliwości społecznej, jednak można polemizować czy w gospodarce jest taka potrzeba.

W dalszej części książki zapoznać się można z bardzo interesującymi opracowaniami dotyczącymi kapitalizmu państwowego, autorstwa Macieja Bałtowskiego, w których scharakteryzowano różnice między aktywną polityką państwa a kapitalizmem państwowym. Również Mirosław Bochenek prezentuje rozważania na temat „państwo a rynek”, zaznaczając, że tego typu dyskusja ma obecnie raczej akademicki charakter, z czym należy się zgodzić i przejść na formułę zakresu uczestnictwa obu kategorii w procesach ekonomicznych.

W części trzeciej książki zaprezentowano teksty dotyczące polskiej transformacji. W zakresie *path dependence* Urszula Żuławska skupia się na roli finansów publicznych w trajektorii zmian. Z kolei Andrzej Sławiński przedstawia bardzo ciekawe podejście do 30 lat polskiej transformacji z perspektywy banku centralnego. W bardzo interesujący sposób ocenia możliwości innowacyjne gospodarki w zakresie możliwości działania instytucji ukierunkowanych na tworzenie i komercjalizację innowacji. Ponadto wskazuje na warunki sprzyjające procesowi rozprzestrzeniania się innowacji, czyli na miejsce i znaczenie niezależnych instytucji. Jest to o tyle ciekawe, że bardzo często brakuje służby publicznej otwierającej szereg możliwości formalnych tworzenia i wdrażania innowacji. W warunkach silnie zetatyzowanych państw wydaje się to bardzo ważne.

Następnie Henryk Domański opisuje kwestie związane ze zmianami w stratyfikacji społecznej do roku 2019, w kontekście roli i ważności poszczególnych funkcji społecznych czy publicznych. Rozdział bardzo dobrze się łączy z poprzednimi opracowaniami, stanowiąc dość ciekawe uzupełnienie i poszerzenie treści.

Książkę kończą opracowania Ewy Łętowskiej i Jeffreya Sachsa. Ewa Łętowska charakteryzuje kontekst roli prawa jako fundamentu państwa i gospodarki. Jest to niezwykle ważne w warunkach możliwości tworzenia i formułowania polityki państwa, jak również efektywności procesów ekonomicznych.

Z kolei Sachs podsumowuje swoje doświadczenia z uczestnictwa w polskiej transformacji.

Reasumując, książka pozostawia bardzo dobre wrażenie. Znajdziemy w niej różnorodność problemów, ciekawy sposób prezentacji, a także dogłębną badawczą. Temat sam w sobie jest bardzo szeroki – zarówno w warstwie poznawczej, jak i prezentacyjnej, co przekłada się na możliwość dotarcia do szerokiego grona czytelników. Należy również wskazać, że każdy z rozdziałów może stanowić odrębną formę prezentacji zainteresowań autorów i mógłby się ukazać jako samodzielne opracowanie – jednak formuła swego rodzaju konglomeratu, jako konsekwencji spotkania i dyskusji na Kongresie Ekonomistów, wydaje się bardziej wartościowa. Dlatego też książka powinna znaleźć się w bibliotece każdego ekonomisty i osób zajmujących się, w mniejszym lub większym zakresie, gospodarką.

Robert Ciborowski*

DOI: 10.52335/dvqigiykff22

Economic Miracles in the European Economies, red. M. Osińska, Springer International Publishing AG Switzerland, Cham 2019, 247 ss.

Wydana w języku angielskim monografia pod tytułem *Economic Miracles in the European Economies* koncentruje się na okresach przyspieszonego wzrostu, które obserwowane były w krajach europejskich w drugiej połowie XX wieku oraz na początku nowego tysiąclecia. O ile samo zagadnienie wzrostu gospodarczego jest od wielu lat przedmiotem intensywnych badań zarówno od strony teorii jak i empirii, o tyle skoncentrowanie się nad warunkami sprzyjającymi wzrostowi przyspieszonemu nie było jak dotąd przedmiotem szerszej dyskusji w literaturze przedmiotu.

Na potrzeby badania wyselekcjonowane zostały następujące kraje: Irlandia, Izrael, Niderlandy, Hiszpania oraz Turcja. W przygotowaniu książki uczestniczył czteroosobowy

* Prof. dr hab. Robert Ciborowski – Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet w Białymstoku; ORCID: 0000-0002-5562-342X